O'ZBEK XALQINING XO'JALIK MAROSIMLARI VA O'TKAZISH TARTIBLARI

Tilovboyev Muhammad
Jizzax davlat pedagogika universiteti Tarix fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada, o’zbek xalqining xo’jalik marosimlari va o’tkazish tartiblari haqida fikr mulohazalar yuritiladi. Markaziy Osiyoning markazida madaniy meros va qadimiy an’analarga boy mamlakat - O‘zbekiston joylashgan. O‘zbeklarning turmush tarzini belgilab beruvchi sanoqsiz urf-odatlar orasida dala marosimlari va tartib-qoidalari alohida o‘rin tutadi. Mamlakat tarixida chuqur ildiz otgan bu marosimlar o‘zbek xalqining hamjihatligi, mehmondo‘stligi, tabiatga hurmat-ehtiromini namoyon etadi. O‘zbek dala marosimlari va tartib-qoidalarining jozibali olamiga kirib, ularning ahamiyati, marosimlari va ular o‘zida mujassam etgan chuqur madaniy ma’nolarini beradi.

Kalit so’zlari: o’zbek xalqi, xo’jalik marosimlari, o’tkaish tartibi, sust xotin marosimi, yerga urug’ qadash, choy momo marosimi, gap g’ashtak marosimi, hosil bayrami, dexqonchilik an’analari.

Har bir xalqning boshqa xalqlardan ajralib turuvchi muhim etnografik belgilaridan biri uning marosimlari hisoblanadi. O'zbek xalqining qadimiy-madaniy merosi, urf-odatlari va anana marosimlari bizga yetib kelayotgan yodgorliklargina emas, balki barcha manaviy boyliklarning tarkibiy qismi, inson aql-idroki va tafakkurining buyuk yutug'I ham hisoblanadi. Tug'ulish nikoh va o'lim bilan bog'liq marosimlar - bu ayniki tafakkurga yo'naltirilgan, balki xissiyot va rux bilan bog'liq muhim bosqichlardan iborat bo'lib, ularning ko'plari kelib chiqishi asoslariga ko'ra qadimiy e'tiqodlar va diniy qarashlarga borib taqaladi. Boshqacha tarizda aytadigan bo'lsak, urf-odat va marosim umum tomonidan qabul qilingan ramziy xarakterlarga ega bo'lgan xayotiy tadbirdir.

O‘zbekistonning dehqonchilik an’analari asrlarga borib taqaladi, dala marosimlari xalq va ular yetishtirayotgan yer o‘rtasidagi bog‘liqlikni ifodalaydi. Bu marosimlar oddiy marosimlar emas; ular o'zbek xalqining tabiatga tobeligi, uning ne'matlariga shukronalik timsoli bo'lgan muqaddas harakatlardir. Marosimlar ko‘pincha ekin ekish, yig‘im-terim va sug‘orish kabi muhim qishloq xo‘jaligi tadbirlariga to‘g‘ri keladi va bu o‘zbek qishloqlari hayotining siklik ritmini ifodalaydi.

O'zbek dala marosimlarining markazida mehmondo'stlik ruhi turadi. Qo'shnilar urug' ekish yoki o'rim-yig'im uchun yig'ilishsa, bu nafaqat umumiy vazifa, balki birlik bayramidir. O‘zbekistonda ko‘chat ekish marosimlari timsol va ma’naviyatga botgan. Dehqonlar urug‘ ekishdan oldin “bolalar pashsha” deb nomlanuvchi marosimni o‘tkazish uchun yig‘ilib, mo‘l hosil va oilasi farovonligini so‘rab duo qilishadi. Bu marosimlarga ko‘pincha oqsoqollar rahbarlik qilib, urf-odatlarni yosh avlodga yetkazish muhimligini ta’kidlaydilar. Urug‘ ekish harakati dehqonlarni yer bilan, ulardan oldingi avlodlar bilan bog‘laydigan ruhiy birlikka aylanadi.

«Sust xotin» marosimi – yomg’ir tangrisi Sust xotinga iltijo qilish orqali yomg’ir chaqirishdan iborat. Marosim jarayonida «Sust xotin» qo’shig’i kuylangan. «Sust xotin» – «Avesto»da madh etilgan osmon suvlari tangrisi Tishtriyaning xalq o’rtasida fonetik o’zgarishlarga uchrab Tishtriy, Tushtr, sustr va nihoyat sust xotin shaklini olgan namunasi, deya izohlaydi B.Sarimsoqov.

U o'zbeklar orasida «Sust xotun» «Sut xotun», «Suv xotun», «Chala xotun» nomlari bilan tarqalgan bo'lsa, turkmanlarda «Syuyt xato'n», tojiklarda «Sust momo» yoki «Ashaglen» deb yuritiladi. Marosimning o'tkazilish tartibi ham turli joylarda turlichadir. B.Sarimsoqov uning to'rt variantini aniqlab izohlagan. Ammo uning mushtarak jihati hamma joylarda ham ayollar tomonidan o'tkazilishidir. Belgilangan kun va vaqtda o'ndan ortiq ayol qo'g'irchoqqa, ba`zi joylarda qo'riqchi (xo'sa)ga qari ayol ko'ylagani kiydirib, ayollardan biri uni ko'tarib olgan holda oldinda yursa, boshqalar unga ergashib qishloq yoki mahalla bo'ylab xonadonlarga birma-bir kirib chiqa boshlaydilar.

Yozgi marosimlar folkloridan atigi bitta janr saqlanib qolgan. Bu «Choy momo» – shamol to'xtatish marosimi va unga aloqador aytimdir. Bu marosim surunkali davom etgan qattiq shamolni to'xtatish maqsadida o'tkazilgan. «Choy momo» aslida «Chuy momo» bo'lib, qadimgi turkiy tilda «shamol ona» deganidir. Qadimda shamolni jonli narsa sifatida tasavvur qilishgan. Bu marosimni dastlab ayollar, keyinchalik erkaklar ham o'tkazishgan.

O'zbekistonda "hosil bayrami" kabi hosil bayramlari intiqlik bilan kutilayotgan tadbirlardir. Bu bayramlar bir necha oylik mashaqqatli mehnat, fidoyilik, o'zbek xalqi va uning zamini o'rtasidagi mustahkam rishtalarning cho'qqisidir. Bayramlar paytida jamoalar yig'ilib, musiqa, raqs va ziyofatlar orqali hosil uchun minnatdorchilik bildiradilar. An'anaviy o'zbek oshxonasi mintaqaning rang-barang va mazali taomlarini namoyish etuvchi markaziy o'rinni egallaydi.

Qishki marosimlar folkloriga «gap-gashtak» va «yas-yasun» marosimlari kiradi. Ular mehnat jarayoni bilan bog'liq emas. «Gap-gashtak» marosimi ba`zi joylarda gapxo'rlik deb ham yuritiladi. Unga ko'ra, dala mehnatidan bo'shagan erkaklar uzun qish kechalarini zerikib o'tkazmaslik uchun o'z uylarida yo choyxonalarda galma-gal ziyofat berishgan. Uni boshqaruvchi oqsoqol va yordamchisi bo'lib, ziyofat navbatini, tartibini, unda o'ynaladigan o'yinlarni nazorat qilgan va boshqarib borgan. Ziyofat oldidan polvontavoq kimning oldiga eltib qo'-yilsa, ziyofat gali o'shaniki sanalgan. O'tirish choyxo'rlikdan boshlanib, ishtirokchilar xohishiga ko'ra tayyorlangan taom tanovulidan keyingi o'yin- kulgilar bilan allamahalgacha davom etgan. Yarim tunda palov suzilgan. yana o'yin-kulgi va choyxo'rlik davom etgan. Nihoyat, davraboshi ruxsati bilan gapxo'rlar uyuylariga tarqalganlar. Bunday gashtaklarda mayxo'rlik bo'lmagan. Bu marosim shaxsda o'zini davralarda tuta bilish, mehmon kutish va uning ko'nglini olish malakasini shakllantirgan va targ'ibot-tashviqot olib borish vazifasiga ko'ra madaniy-oqartuv xizmatini ado etgan.

Tezkor modernizatsiya sharoitida o'zbek xalqi o'z madaniy merosini asrab-avaylash tarafdori. Texnologik yutuqlarni qabul qilgan holda, ular o'zlarining qadimgi dala marosimlari va tartiblarini hurmat qilish va qo'llab-quvvatlashda davom etmoqdalar. Bu an'analarni kelajak avlodlarga yetkazish, o'zbek madaniyatining boy gobelenlari bardavom bo'lib, bardavom bo'lishini ta'minlashga harakat qilinmoqda.

Xulosa: O'zbekistonning dala marosimlari va tartiblari faqat dehqonchilik marosimlari emas; ular jamiyat, ma'naviyat va shukronalik kabi qadriyatlarning chuqur ildiz otganligidan dalolat beradi. Ko'pincha juda tez harakat qiladigan dunyoda, bu marosimlar bog'lanishning muhimligini eslatib turadi - yerga, bir-biriga va bizni belgilaydigan an'analarga. O'zbek dala marosimlarining rang-barang gobelenlaridan hayratga tushar ekanmiz, madaniy merosning go'zalligi, uning ko'targan azaliy hikmati asrlar davomida aks-sado berib, uni quchoqlaganlar hayotini yanada boyitayotganini eslaymiz.

O‘zbekistonning dala marosimlari va tartiblari faqat dehqonchilik marosimlari emas; ular jamiyat, ma’naviyat va shukronalik kabi qadriyatlarning chuqur ildiz otganligidan dalolat beradi. Ko'pincha juda tez harakat qiladigan dunyoda, bu marosimlar bog'lanishning muhimligini eslatib turadi - erga, bir-biriga va bizni belgilaydigan an'analarga. O‘zbek dala marosimlarining rang-barang gobelenlaridan hayratga tushar ekanmiz, madaniy merosning go‘zalligi, uning ko‘targan azaliy hikmati asrlar davomida aks-sado berib, uni quchoqlaganlar hayotini yanada boyitayotganini eslaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Dawson Ch. God, History and Historians: an anthology of modern Christian views of history. New York, 1977. - P. 122.
2. Tursunboev, B. (2022). REPRESENTATION OF THE CONCEPT" MUSLIM WORLD" IN A MODERN ENGLISH MEDIADISCOURSE. *Евразийский журнал академических исследований*, *2*(5), 461-467.
3. Norbutayevich, T. B., & Abdukhalilovich, K. I. (2019). CHARACTERISTIC FEATURES OF NOUN PHRASES IN MODERN ENGLISH. *Вестник Науки и Творчества*, (2 (38)), 47-49.
4. Bektosh, T. B. N. T. T. (2023). Reinterpretation of Islam and Muslim Terms in Western Mass Media. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, *2*(6), 386-392.
5. A.Ashirov. "O'zbek xalqining qadimiy e'tiqod va marosimlari" A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashiriyoti, 2007 yil 74-bet. Sarsenbaevna, B. G. (2022). Methods of Using Games in Teaching Grammar. *International Journal on Integrated Education*, *5*(6), 102-104.
6. Gulzira, B., Aybek, B., & Aysuliu, O. (2021). The Use of Lexical Units of Turkic Languages in German. *Academicia Globe*, *2*(6), 241-244.
7. Mambetniyazova, A., Babaeva, G., & Abishova, G. (2021). The Importance of Using Game Technologies in A Foreign Language Class. *Academicia Globe*, *2*(6), 248-251.
8. Тилавов, М. Т., & Хамроев, С. Б. (2022). ОСОБЕННОСТИ КОГНИТИВНЫХ НАРУШЕНИЙ ПРИ ШИЗОФРЕНИИ И РАЦИОНАЛЬНАЯ ТАКТИКА ЛЕЧЕНИЯ. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, *2*(10), 459-464.
9. Кучкоров, У. И., Хамроев, С., & Илёсов, Б. У. (2022). Дифференцированная Терапия И Тактика Лечения Когнитивных Расстройств При Разных Формах Шизофрении. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, *3*(11), 258-264.
10. Назаров Н. Лакайлар этнографияси.-Т..2007.-Б.6
11. Дала ёзувлари. Наманган вилояти Косонсой тумани ХУжакургон кишлога. 2002 йил
12. Khamroev, S. B. (2023). Characteristics of Cognitive Impairment in Schizophrenia. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, *2*(4), 61-70.
13. Shonazarov, M. E. (2021). DEVELOPING THE INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF ENGLISH LANGUAGE STUDENTS. *Экономика и социум*, (4-1 (83)), 377-381.
14. Абаишн С.Н. Кокил //Ислам на территориям бывшей Российской, империи: Энциклопедический словарь. Вып.4. М., 2003,- С.44.
15. Shonazarov, M. E. (2021). FORMING INTERCULTURAL COMPETENCE IN TEACHING ENGLISH. *Экономика и социум*, (3-2 (82)), 752-754.

16. Shonazarov, M. E. (2021). Developing Intercultural Competence in Teaching Foreign Languages. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, *12*(8).